

Opleiding van leerkrachten voor het geïntegreerde onderwijs van visueel gehandicapte kinderen

Een handreiking voor cursusleiders en cursusontwikkelaars op het
terrein van het geïntegreerde onderwijs aan blinden en slechtzienden.

Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Gemeenschap
binnen het kader van het Socrates-programma.

2001 – 2003

87849-CP-1-2000-1-DE-COMENIUS-C31

De inhoud van dit project geeft niet per definitie het standpunt van de
Europese Gemeenschap weer, en deze kann hiervoor in geen geval
aansprakelijk worden gesteld.

edition bentheim der Blindeninstitutsstiftung Würzburg 2003

Inhoud

Voorwoord

Module A

Een bijscholing beginnen en beëindigen

- A 1 Suggesties voor voorbereiding en organisatie van een bijscholingsbijeenkomst
- A 2 Introductie in de thematiek
- A 3 Een blik op de toekomst – perspectieven voor toekomstige samenwerking
- A 4 Terugblik – evaluatie van de bijscholing

Modul B

Orthopedagogische instanties voor advies en ondersteuning

- B 1 Algemene informatie
- B 2 Werkterreinen van het orthopedagogisch centrum
- B 3 Cursussen
- B 4 Samenwerking, media en hulpmiddelen

Module C

Maatschappelijke en juridische basisvoorwaarden

- C 1 Maatschappelijke basisvoorwaarden voor het geïntegreerde onderwijs
- C 2 Juridische basisvoorwaarden voor het geïntegreerde onderwijs

Module D

Slechtziendheid

- D 1 Vormen van slechtziendheid
- D 2 Hulpmiddelen

Module E

Sociale vaardigheid

- E 1 Grondbeginselen
- E 2 Het afwijzen van noodzakelijke hulp
- E 3 Stereotypieën bij kinderen met blindheid
- E 4 Communicatie: Wegen naar anderen

Module F

Aanpassingen

- F 1 Aanwijzingen in de omgeving
- F 2 Veranderingen van de omgeving
- F 3 Speciale uitrusting en hulpmiddelen
- F 4 Spelletjes
- F 5 Films

Module G

Methodische en didactische aspecten van het onderwijs

- G 1 Begripsvorming en cognitief leren - Voorbeeld wiskunde
- G 2 Begripsvorming en cognitief leren - Voorbeeld ontwikkeling van lesmateriaal
- G 3 Overdracht van schrift en communicatietechnieken
- G 4 Esthetische opvoeding

Module H

Mobiliteit en bewegingsopvoeding

- H 1 Oriëntatie en mobiliteit
- H 2 Gymnastiekonderwijs

Voorwoord

De voor u liggende handleiding is het resultaat van het werk van een groep blinden- en slechtziendenpedagogen uit diverse Europese landen, die in het kader van het Socrates-programma het Comenius-project „Bijscholing van leerkrachten voor het onderwijs aan visueel gehandicapte scholieren (FLUSS)“ hebben uitgevoerd. Zij is ontworpen voor deskundigen op het gebied van het blinden- en slechtziendenonderwijs die bijscholingen aanbieden aan leerkrachten van basisscholen, wanneer deze les (gaan) geven aan een slechtziend of blind kind in hun klas. Deze handleiding is bedoeld als een bijdrage aan het volwassenenonderwijs ter vereenvoudiging van het geïntegreerde onderwijs op basisscholen met slechts enkele slechtziende kinderen.

Er wordt verondersteld dat de gebruiker van deze handleiding een grondige en diepgaande kennis van de blinden- en slechtziendenpedagogiek en overeenkomstige ervaringen in de omgang met kinderen met een visuele handicap hebben. De in modules ingedeelde handleiding

- behandelt zorgvuldig geselecteerde onderwerpen die van belang zijn voor het geïntegreerde onderwijs,
- kiest exemplarische situaties uit,
- biedt de onderwerpen gestructureerd en – voor zover mogelijk – praktijkgericht aan en
- vereenvoudigt het werk van de cursusleiders door aanwijzingen m.b.t. media, werkpapieren, kopieervoorbeelden en nuttige literatuurverwijzingen.

Het doel van de auteurs was noch het samenstellen van een compendium van de blinden- en slechtziendenpedagogiek, noch het opstellen van een handleiding voor basisschoolleerkrachten. De hoofdgedachte was, basisschoolleerkrachten aan de hand van voorbeelden met de effecten van visuele handicaps bekend te maken, begrip te kweken voor de daaruit voortvloeiende bijzondere behoeften van kinderen met een visuele handicap, alsook eerste ervaringen te beschrijven die methodisch-didactische en mediale ondersteuning bieden met behulp waarvan deze kinderen met andere kinderen samen kunnen leren.

Er wordt vanzelfsprekend van uit gegaan dat de basisschoolleerkrachten bij hun dagelijks werk door vakspecialisten van het verantwoordelijke orthopedagogische

adviescentrum (expertisecentrum) worden begeleid en ondersteund.

Laatstgenoemden ontwikkelen in samenwerking met de basisschoolleraressen individuele handelingsplannen, geven aanwijzingen over de didactische en methodische modificatie van het onderwijs en van andere schoolse activiteiten en zijn verantwoordelijk voor de advisering over geschikte leermiddelen en media. Ze begeleiden de aanvragen en geven instructie over het gebruik.

In deze handleiding kon geen rekening worden gehouden met de effecten die zich voordoen in het geïntegreerde onderwijs met kinderen die niet alleen visueel maar ook anderszins (ernstig) gehandicapt zijn.

De unit als geheel moet worden opgevat als een handreiking. Vakspecialisten uit het blinden- en slechtziendenonderwijs die een bijscholing voor basisschoolleerkrachten verzorgen, kunnen delen selecteren en desgewenst aanpassen aan de gegeven specifieke omstandigheden. De presentatie in diverse talen (in de talen van de deelnemers van het FLUSS-project en in het Engels) en de mogelijkheid de handleiding op het internet via www.sfs-schleswig.de/fluss te raadplegen maken de handleiding eenvoudig toegankelijk voor belangstellenden.

Bepaalde delen, bijvoorbeeld de juridische basisvoorwaarden, moeten voor elk land apart worden uitgewerkt. De afzonderlijke gezichtspunten die in de onderverdeling en de titels tot uitdrukking komen daarentegen hebben algemene geldigheid. Dit deel en ook diverse andere gedeelten dienen regelmatig door de gebruiksters te worden geactualiseerd.

Verschillen in opbouw en methode van de modules zijn te verklaren uit het feit dat de afzonderlijke modules in verschillende landen zijn uitgewerkt door blinden- en slechtziendenpedagogen met uiteenlopende specialismen en ervaringen, afkomstig uit zeer diverse instellingen (scholen voor speciaal onderwijs, orthopedagogische advies- en ondersteuningscentra, universiteiten) en met verschillende onderwijskundige achtergronden. Het geforceerd uniformiseren ervan zou afbreuk hebben gedaan aan het eigene en de specifieke profilering van de in zeer specifieke contexten ontstane modules, of zelfs hun integriteit hebben aangetast. Toch is geprobeerd een zeker evenwicht te bereiken. De daarvoor noodzakelijke veranderingen hebben allen overgenomen met uitzondering van – één instelling – rekeninghoudend met de opbouw, de tijdspanne en de inhoudelijke standaard.

Een dikwijls gebruikte methode voor het duidelijk maken van speciale behoeften van mensen met een visuele handicap, is de zelfveraring met behulp van blinddoeken of simulatiebrillen.

Het doel van de zelfveraring is sensibilisatie, d.w.z. personen die tot nu toe geen ervaring hebben gehad met visueel gehandicapten, vanuit de eigen beleving

- bewust te maken van de behoeften van een kind met een visuele handicap,
- hulp te bieden om de strategieën van het visueel gehandicapte kind beter te begrijpen,
- hulp te bieden bij de besluitvorming om deze strategieën te ondersteunen en ze evt. ter discussie te stellen of met de slechtziendenpedagoog samen te corrigeren.

Door middel van de zelfveraring moeten de beginselen worden overgedragen die het onderwijs aan een visueel gehandicapt kind voor de leerkracht kunnen vergemakkelijken.

De auteurs van deze bijscholingshandleiding zijn het er met vele andere deskundigen over eens dat deze methode van zelfveraring ook zijn grenzen heeft. Het maakt verschil of de beperking van het gezichtsvermogen of de blindheid een levenslange existentiële omstandigheid is of dat de beperking door het afdoen van het simulatiemedium naar believen kan worden opgeheven. Gebruikers van zulke hulpmiddelen moeten er ook steeds bewust van worden gemaakt dat kinderen met een visuele handicap zichzelf niet als gehandicapt beleven. Pas door het contact met de omgeving wordt het hen duidelijk dat ze capaciteiten missen die de meeste andere mensen wél hebben. De kinderen hebben echter de mogelijkheid om in hun specifieke situatie levenservaring op te doen en zich zo grondig bezig te houden met de omgeving, zoals een mens die een visuele handicap simuleert dat niet kan.

Er dient altijd nadrukkelijk op te worden gewezen dat de deelnemers aan de bijscholing het simulatiemedium kunnen afleggen zodra ze de situatie als te beklemmend of te moeilijk ervaren, hoofdpijn krijgen of zich op een andere manier niet lekker voelen. Voor de gebruikers van simulatiebrillen of blinddoeken geldt het advies om na het afdoen de ogen langzaam en geleidelijk te openen, en de tijd te nemen om weer aan het licht te wennen en de indrukken eerst voor zichzelf te kunnen verwerken. Het spreekt voor zich dat elke persoon die zich met een dergelijk

simulatiemedium in ruimten of in de open lucht beweegt, door een collega wordt begeleid en tegen gevaren (bijv. een trapgat) beschermd.

Vanwege de complexiteit van de eisen die worden gesteld aan vakleerkrachten gymnastiek in het reguliere onderwijs die lesgeven aan groepen met één of slechts enkele visueel gehandicapt(e) kind(eren), is het raadzaam om een bijscholing in dit vak niet in het kader van een meerdaagse bijscholingscursus met de hieronder opgenomen modules aan te bieden, maar vakleerkrachten gymnastiek resp. gymnastiek onderwijzende leerkrachten uit te nodigen voor een aparte cursus. Door de diversiteit van de bijscholingsmodule „Bewegingsopvoeding“ qua structuur, inhoud, methoden en media lag het voor de hand deze module apart aan het einde van de handleiding op te nemen.

Toelichting bij de Nederlandse uitgave

Deze handreiking is ontstaan door intensieve Europese samenwerking. Na het tot stand komen van de Duitse en Engelse teksten zijn pas de vertalingen gemaakt.

In de Nederlandse uitgave van deze handreiking is een poging gedaan de tekst zoveel mogelijk aan te passen aan de situatie in Nederland.

Bij enkele modules was dat echter niet mogelijk zonder het karakter en het wezenlijke van de bijdrage aan te tasten. Dit betreft in het bijzonder de module B – de beschrijving is geheel op basis van de situatie in Graz (Oostenrijk). Deze module is slechts heel beperkt aangepast. De module C is eveneens niet aangepast maar voorzien van een kleine toelichting met informatie over de actuele situatie in Nederland.

Het vooral in Duitstalige gebieden veel gebruikt begrip (blinden – en of slechtzienden) pedagoog als aanduiding voor een medewerker met een hogere beroepsopleiding en aanvullende specialisatie voor het geven van gespecialiseerd onderwijs en of het opvoeden van kinderen met een (visuele) handicap zoals in deze handreiking vaak gehanteerd wordt is niet aangepast om al te grote afwijkingen van de oorspronkelijke teksten te vermijden.

De volgende instellingen en personen waren partners van het project:

Staatliche Schule für Sehgeschädigte, Schleswig, Duitsland

Dr. Peter Appelhans (coördinator)
Hartwig Akkermann
Marianne Appelhans-Königer
Reiner Lorenz
Michael Thiele
Rüdiger Windszus

Verantwoordelijk voor de modules A, C en H

Sonderpädagogisches Zentrum für sehbehinderte und blinde Kinder
[Orthopedagogisch centrum voor slechtziende en blinde kinderen] aan het
Odilieninstitut, Graz, Oostenrijk

Agnes Nimmrichter
Marija Gschaidler-Kraner
Gertrude Jaritz-Tschinkel

Verantwoordelijk voor module B

Visio Onderwijsinstelling Noord, Haren, Nederland

Gerard Koning

Verantwoordelijk voor module D

Blindeninstitutsstiftung, Würzburg, Duitsland

Dr. Wolfgang Drave (subcoördinator)
Dr. Christine Burger
Reinhold Mahler

Verantwoordelijk voor module E

Általános Iskola és Diákotthon, Boedapest, Hongarije

Lilla Vargáne Mezö
Mariann Hódi
Krisztina Kovács

Verantwoordelijk voor module F

Universiteit Dortmund, Duitsland

Fakultät Rehabilitationswissenschaften

Prof. Dr. Emmy Csocsán
Astrid Aach
Annika Olmer

Verantwoordelijk voor module G

Tartu Emajõe Kool, Tartu, Estland

Anne Kõiv

Vilje Kirs

Merike Kaljujärv

De volgende ter zake kundige tolken hebben tijdens het werkoverleg een bijdrage geleverd aan het succes:

Dennis Cory, M. A., Hamburg, Duitsland

Karin Edigkauffer, M. A., Hamburg, Duitsland

De vertalingen van de tekst zijn verzorgd door:

van het Duits in het Engels

Dennis Cory, M.A., Hamburg (Duitsland)

Karin Edigkauffer, M. A., Hamburg (Duitsland)

van het Duits in het Nederlands

Simon van Noppen, Groningen (Nederland) en Würzburg (Duitsland)

van het Duits in het Estlands

Papp Villako, Tartu (Estland)

van het Engels in het Estlands

Siim Lõvi, Tartu (Estland)

van het Duits in het Hongaars

L & P Lanzillotta GmbH, Düsseldorf (Duitsland)

Bewerking van de uitgave in het Nederlands

J. H. Helmers

Contactadressen van de aan het FLUSS-Project deelnemende instellingen

Marianne Appelhans-Königer, Hartwig Akkermann
Staatliche Schule für Sehgeschädigte
Lutherstr. 14, D-24837 Schleswig
Tel. 0049 4621 8075
maill@sfs-schleswig.de
www.sfs-schleswig.de

Agnes Nimmrichter, Marija Gschaider-Kraner, Gertrude Jaritz-Tschinkel
Odilien-Institut
Leonhardtstr. 130, A-8010 Graz
Tel. 0043 316 327075
spz@odilien.at

Visio Onderwijsinstelling Noord
Afdelin: Ambulante begeleiding
Rijskstraatweg 286
Postbus 54
NL-9750 AB Haren
Tel. 0031 50 5349569
frankvanleeuwen@visio.nu

Dr. Wolfgang Drave, Dr. Christine Burger, Reinhold Mahler
Blindeninstitutsstiftung
Ohmstr. 7, D-97076 Würzburg
Tel. 0049 931 23009-2318
MSD-Wbg@blindeninstitut.de
www.blindeninstitut.de

Lilla Vargáne Mezö, Mariann Hódi, Krisztina Kovács
Gyengénláték Általános Iskolája, Diákotthon és Pedagógiai Szakszolgálat
Miskolci u. 77, HU-1147 Budapest
Tel. 0036 1 4682790
kkovacs@bghs.hu
gylisk@finet.hu

Prof. Dr. Emmy Csocsán, Astrid Aach, Annika Olmer
Universität Dortmund, Fakultät Rehabilitationswissenschaften
Emil-Figge-Str. 50, D-44221 Dortmund
Tel. 0049 231 7554560
emmy.csocsan@uni-dortmund.de
www.isar.reha.uni-dortmund.de

Anne Kõiv, Vilje Kirs, Merike Kaljujärv
Tartu Emajõe Kool
Vabaduse pst. 9, EE-51002 Tartu
Tel. 0037 27 441385
kool@tek.tartu.ee